

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Антоний Тодоров Тодоров, д.п.н.

Нов български университет, специалност „Политически науки“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки с кандидат Екатерина Иванова Михайлова

За рецензиране е представена дисертация в общ обем от 347 страници (стандартни 365), съдържаща увод, пет глави на изложението, заключение, приложения и библиографски списък. Цялостното оформление на работата, включително съдържанието, бележките под линия, цитиранията, списък на използваната литература, отговарят на утвърдените академични стандарти.

Избраният проблем – ролята на държавния глава в законодателния процес – е едновременно оригинален и значим от изследователска гледна точка. Оригинален, защото въпреки наличието на огромна литература в областта на конституционното право, специфичните изследвания на взаимодействието между държавния глава и законодателния орган са малко на брой и не така формулирани. Значим, защото и до ден днешен не престават дебатите за това, доколко държавният глава трябва да има по-големи правомощия именно по отношение на законодателството (като законодателна инициатива, например). Изследователското поле се ситуира между конституционното право и политологията, което дава възможност за привличане на методи, идващи от различни дисциплини и това несъмнено е плодотворно.

Основната задача на изследването, формулирана още в увода, е „да се проследят правомощията на държавния глава като начин да се влияе върху законодателството, а чрез него и на управленските решения и политики“. Проследяването е въз основа на сравнението между четирите конституции на България от Освобождението досега. Допълнително е формулирана и практическата задача – да се открие, „дали определена правна институция не дава резултат и как да се промени“ – в случая това е институцията на държавния глава.

Рамката на изследването е зададена от четири изходни постулата – самото им формулиране вече е предпоставка за ясното очертаване на изследователското поле:

- 1) Ключовите институции, имащи правомощия да въздействат върху законодателството, са парламентът и държавният глава.
- 2) Законодателната дейност на парламента въвежда правните норми, които регулират отношенията между институциите и гражданите.
- 3) Законът не е просто сбор от правни норми, а и съществен елемент за прокарването на определено разбиране за политиката.
- 4) За възпиране на правителственото мнозинство (с цел постигане на умерено правителство), са въведени институции като втората камара на парламента, правото на вето на държавния глава и конституционният надзор.

Така изследването последователно анализира различните модели в четирите български конституции, като дефинира ролята на държавния глава или като съществен пряк участник в законодателния процес, или като единствения политически коректив на парламентарното мнозинство.

В увода, както е обичайно, е формулиран изрично основният изследователски въпрос:

- а) Съразмерно и балансирано ли са уредени правомощията на българския държавен глава спрямо законодателния процес, според формата на управление, зададена в Конституцията от 1991 г.
- б) Налага ли се засилване на правомощията на държавния ни глава в областта на законодателния процес и ако отговорът е да, аргументирано да се обоснове:
  - защо се иска по-силен президент;
  - какво да се промени.

На друго място по същество основният изследователски въпрос е, каква е тежестта на влиянието на държавния глава върху правенето на политика посредством законодателството при четирите конституционни режима в България. Такъв изследователски въпрос е напълно правомерен и оригинален, особено когато се постави в полето на съприкосновение на две дисциплини – политическата социология и конституционното право.

Цялата първа глава на представената дисертация представлява критичен преглед на основните изследвания в това научно поле на конституционната теория и практика в България. Прегледът демонстрира отлично познаване на публикуваните изследвания по темата, мащабна информираност за основните понятия, теоретични концепции, обяснителни модели за същността и функциите на държавния глава в модерната българска държава. Не забелязах да има пропуснат важен автор или текст по въпроса, напротив, прегледът на публикациите е пълен и достатъчно детайлен.

Мобилизираните за изследването текстове са от автори, които са представителни за избраната тема и като цяло за научното поле, в което е развита дисертацията. Цитирането им е напълно коректно и отговаря на академичните стандарти – никъде не съм забелязал каквото и да било отклонение от тях.

Теоретичният модел на изследването е историко-юридически като мобилизира и понятия на историческата политическа социология. Той включва следните аналитични полета (равнища):

1. Правомощията на държавния глава спрямо законодателния процес при всяка една от българските конституции, като специално е анализирана неговата функция при вземането на законодателните решения.
2. Политическите последици на различните видове правомощия на държавния глава при действието на четирите конституционни модела;
3. Критичен анализ на дебатите за необходимостта от промяна на правомощията на държавния глава.

Избраната методология в изследването е адекватна на основния изследователски въпрос и на формулираните подробни цели на изследването. Равнището на анализа се спазва във всички части от текст, не забелязах значителни отклонения от това.

Ще добавя също така, че използваните емпирични данни (основно това са конституционните текстове, други законодателни актове и решения на

Конституционния съд) са издирени и обобщени в резултат на собствени усилия. Дори цитирането на Търновската конституция е по историческото ѝ издание от края на XIX век.

Представената дисертация има значителен по обем изследователски принос, който ще разгледам по-подробно сега.

На първо място ще посоча оценката на използвания материал в дисертацията. Изследването се основава и е във връзка с основни изследвания в областта на историята на държавата и правото, на политическата теория, на политическата история и историческата политология. Привлечени са изследванията на компетентни и широко цитирани автори в областта на конституционната теория както от миналото, като Стефан Баламезов и Любомир Владикин (малък детайл е липсата на позоваване на Павел Милюков), така и на съвременни автори-юристи като Борис Спасов, Георги Близнашки, Мария Манолова, Пламен Киров, Емилия Друмева. В областта на политическата теория са използвани изследвания на известни автори като Аренд Лийпхард, Хуан Линц, Томас Кародърс, Маргит Тавитс, Морис Дюверже, Асен Игнатов, Ивайло Знеполски и редица други. Мобилизирани са също така известни историци на политиката в България като Румен Даскаров, Йорданка Гешева и дори от по-младите, като Александър Везенков. Тук не е нужно да оценявам цялостната библиография на работата, но от посочените примери мога да заключа, че библиографската основа на дисертацията е солидна и достоверна, което е предпоставка за качеството на нейните теоретични приноси. Използвани са също така и голям по обем документални източници (публикувани сборници, но също и достъпни архивни източници), което показва подход на един солиден и задълбочен изследовател.

На второ място ще коментирам автосправката на научните приноси на дисертацията. В нея се отбелязва с основание, че става въпрос за цялостно изследване на правната уредба на ролята на държавния глава в законодателния процес при действието на четирите български конституции: Посочени са какви са били функциите на държавния глава, и съответно позитивите и негативите от тях във всяка от конституциите. Направена е сравнителна характеристика на едноличния и колективния държавен глава според българските конституционни модели, съществували при различните политически режими, през които е преминала държавата — демократични, авторитарни, тоталитарни. Изяснени са и правомощията на държавния глава при действието на четирите конституции, чрез които може да се повлияе върху действията на основния законодателен орган — парламента. Анализирани и дефинирани са фазите на законодателния процес с акцент върху държавния глава като регулатор и арбитър според конституционната уредба на четирите основни закона. Въведени в научен оборот са и множество архивни документи, литература, закони, решения на КС.

Всичко това несъмнено е направено в дисертацията, но то описва по-скоро очакваното качество на едно изследване, а не непременно неговите приноси в смисъл на допринасяне към познанието на предмета. Приносите са много по-точно и конкретно формулирани като „новите моменти“, а именно:

- Предложена е нова концептуална схема на разглежданата проблематика.
- Конструиран е нов сравнителен конституционен модел — правен, исторически, политологичен и чрез теорията за вето актьорите.
- Аналитично е обоснована предложената промяна на дефиницията и правомощията на държавния глава, базираща се на приемственост и засилване консенсусния модел на управление.

- Предлага се отговор и обосновка, накъде да се разширят правомощията на държавния глава – главно към правото му на разпускане на парламента.

И четирите заявени приноси могат да бъдат приети като действително постигнати от изследването и резултат от авторовите усилия. Макар да става дума за изследователско поле, което е разработвано в много други текстове, специфичната проблематика на представената дисертация и приносите към познанието на предмета на изследване са оригинални.

Автосправката дефинира и приложни приноси, свързани с дискусията относно промяната на правомощията на президента на републиката според конституцията от 1991 г. Тези приноси са формулирани като предложение за три изменения на Конституцията:

- Разширяване на дефиницията за държавен глава, като се впише, че той гарантира суверенитета и териториалната цялост на страната и осигурява нормалната дейност на държавните органи.
- Предвиждане на квалифицирано мнозинство за преодоляване на вето на президента;
- Предвиждане на повече от една хипотеза, при която държавният глава да може да разпуска парламента, като играе ролята на арбитър между институциите.

Тези предложения са аргументирани в изследването и също могат да бъдат приети като приноси, но от приложен характер.

Представеният автореферат съответства на съдържанието и характера на дисертацията. Той следва обичайната в академичните среди форма и представя достоверно съдържанието на дисертационния труд.

В защита на дисертацията са представени три публикации, като едната от тях е обемиста монография, претърпяла две издания след първоначалната ѝ публикация през 2004 г.: *Парламентаризъм и правова държава в България* (София, НБУ, I изд., 2004 г.; II изд., 2012). Освен това са представени и две статии, публикувани в научни издания през 2011-2013 г. Качеството на публикациите напълно покрива критериите. В документацията по защитата не видях данни за цитирания на публикациите, но със сигурност монографията се използва и в учебния процес на НБУ.

Ще допълня, че кандидатката по тази процедура има огромен личен опит в предмета на своето изследване като дългогодишна народна представителка, членка на различни парламентарни комисии и заместник-председателка на Народното събрание. Това несъмнено е допринесло за отличното познаване на материята.

Една дисертация несъмнено винаги предизвиква въпроси и бележки. Ще се огранича в някои концептуални забележки.

На първо място ми се струва, че в анализа на ролята на държавния глава според режима на Търновската конституция би било много полезно въвеждането на политическия дебат за ролята на държавния глава – не само на юридическите гледни точки. Конфликтите около конституционната промяна през 1911 г. или за ролята на монарха при правителствата след 1935 г. са особено значими именно от гледна точка на сблъсъка на идеи за ролята на държавния глава.

На второ място ми се струва недоизяснена политическата система от времето на комунизма, особено по отношение на фактическото положение на ръководителя на БКП като държавен глава. Струва ми се, че би било добре да се изясни по-

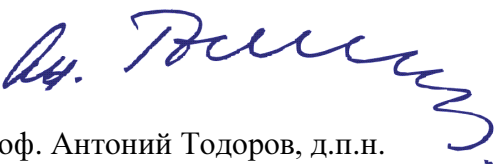
обстоятелствено характерът на комунистическия режим от съветски тип, в който управляващата комунистическа партия е структура на властта, а не партия, контролираща държавата някак си отвън.

Бих добавил и някои технически бележки, като например смесването на документи, енциклопедии и монографии в една и също библиографска рубрика на общата библиография.

Тези критични бележки, обаче, не накърняват по никакъв начин общото впечатление от представената дисертация като една интелигентно написана, обоснована, аргументирана, спазваща академичните стандарти и оригинална изследователска работа.

В заключение смятам, че качеството на представената за защита дисертация, постигнатите научни приноси в нея, цялостното изследване, което стои в основата ѝ, са напълно достатъчно основание за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по специалността 3.3. Политически науки на Екатерина Иванова Михайлова.

София, 23 април 2014 г.

проф. Антоний Годоров, д.п.н.